

АНАЛІЗ СТАНУ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОСТІ ТА ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Подано психологічний аналіз проблеми творчості, творчого мислення, креативності. Розглянуто творчий потенціал як інтегративну властивість особистості та його формування. Наведено внутрішні й зовнішні мотиви креативності в діяльності людини. Структуровано особистісні якості креативного суб'єкта, які становлять творчий потенціал особистості, а саме світоглядні, ціннісні, інтелектуальні, вольові та особистісні якості. Охарактеризовано складові структури творчого потенціалу.

Ключові слова: творчість, творче мислення, креативність, параметри креативності, креативна особистість.

Постановка проблеми. Вивчення проблеми творчості в наш час набуває комплексного характеру, є предметом аналізу різних соціальних дисциплін і важливою галуззю досліджень, вплив на яку мають різні наукові дисципліни – філософія, соціологія і психологія. Питання творчості та формування творчого потенціалу становить одну з найактуальніших сучасних проблем у психології особистості та її розвитку, оскільки креативна особистість виявляє помірковане ставлення до оточуючих, бажання неформальних стосунків у спілкуванні; така людина здатна співпереживати та співчувати іншим людям, вона прагне бути в центрі колективу, має внутрішні передумови, які забезпечують її творчу активність. Це особистість, якій притаманна яскрава саморегуляція сприйняття, спрямованість на вирішення проблеми будь-якої складності, високий рівень зосередженості та наявність полярних точок зору на ту саму проблему, гнучкість, оригінальність.

Стан дослідження. Вивчення проблеми творчості, творчого мислення, креативності знайшло відбиток у працях багатьох дослідників. Зокрема, теоретико-методологічною основою розвідок виступають: теоретичні положення про ідеї та погляди щодо креативності К. Роджерса, Е. Фромма, Р. Стернберга, Д. Лаверта, С. Меднік, І. Львової, Н. Посталука, Е. Торренса; теорія дивергентного мислення Дж. Гілфорда; концепція формування творчої особистості В.О.Моляко; методика «креативного поля» Д. Богоявленської. Слід зазначити, що наразі проблема вивчення креативності та креативної особистості залишається актуальною і потребує детальнішого вивчення.

Мета статті полягає у дослідженні креативності як особистісної характеристики, творчого потенціалу та його розвитку.

Виклад основних положень. Сучасна теорія творчості перебуває на етапі становлення, характеризується багатоаспектністю і є сукупністю різних теорій, концепцій, теоретичних знань, тому проблема творчості, зокрема феномен креативності, на сьогодні залишаються недостатньо вивченими.

Аналіз психологічних досліджень з цієї проблеми дає змогу виокремити декілька основних підходів [12] до вивчення творчості у вітчизняній і зарубіжній психології:

1. Психодинамічний підхід, що описує творчість у термінах взаємовідносин Воно, Я, Над-Я.
2. Біхевіористичний підхід, що розглядає творчість у термінах поведінки за схемою «стимул – реакція».
3. Прагматичний підхід, що наголошує на можливості практичного використання творчого продукту.
4. Психопатологічний підхід, що розглядає творчість як побічний продукт психічних розладів.
5. Продуктивний підхід, орієнтований на оцінку творчості за новизною кінцевого продукту.
6. Процесуальний підхід, що розглядає творчість як процес.
7. Гуманістичний підхід, що робить акценти на власне самовираженні творця.

Творчість – це природна функція мозку, яка проявляється і реалізується в діяльності в міру наявності спеціальних здібностей до того чи іншого конкретного заняття. Творчість не можна зводити лише до праці митця, оскільки вона може проявлятися і у викладанні, і в торгівлі, і в продукуванні, і в будь-якій діяльності, а результати цієї роботи – не лише конкретні продукти або ідеї, але й самі дії [11].

На основі певного рівня розвитку інтелектуальних, емоційних і вольових якостей формуються так звані вищі здатності людини: здатність до праці, творчості, здатність бути особистістю. Творчий потенціал закладений і існує в кожній людині.

Надто креативність необхідна в сучасних умовах, коли відбуваються швидкі та глобальні зміни у всіх сферах нашого життя. Тому особистість, яка володіє здатністю справлятися з новизною та імпровізувати, іншими словами – креативна особистість, високо цінується в сучасному суспільстві.

Назагал існує безліч різних тлумачень поняття креативності. Скажімо, креативність (англ. *creative* – творчий, лат. *creatio* – творення, створення) – здатність людини породжувати незвичайні ідеї,

знаходити оригінальні рішення, відхилятися від традиційних схем мислення [9, с. 157].

К. Роджерс розуміє під креативністю здатність знаходити нові способи вирішення проблем і нові способи вираження [12].

Х. Гейвін під креативністю розглядає здатність отримувати цінні результати нестандартним способом [9, с. 158].

Р. Стернберг і Д. Лаверт під креативністю розуміли здатність йти на розумний ризик, готовність переборювати перешкоди, внутрішню мотивацію, толерантність до невизначеності, готовність протистояти думці оточуючих, а креативною вважали таку особистість, яка займається невідомими, непопулярними ідеями, вірно оцінює потенціал їх розвитку і можливий попит.

За Р. Стернбергом, творчі прояви детермінуються шістьма основними факторами: інтелектом як здібністю; знаннями; стилем мислення; індивідуальними рисами; мотивацією; зовнішнім середовищем [11, с. 198–199].

Дж. Рензулі трактує креативність як особливості поведінки особистості, виражені в оригінальних засобах виробництва продукту, досягненнях у вирішенні проблеми, в нових підходах до її розв'язання з різних точок зору [11].

М. Воллах під креативністю розумів здатність породжувати оригінальні ідеї в умовах вирішення або порушення нових проблем [8].

С. Меднік розглядає креативність як процес переконструювання елементів в нові комбінації згідно з поставленим завданням, потребами ситуації і деякими спеціальними вимогами [14].

Психологічна енциклопедія термін креативності подає як рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості [11, с. 181].

Українська «Енциклопедія освіти» трактує поняття «креативність» як «творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях і спілкуванні з іншими людьми» [9].

Виокремлення ж універсальної творчої здібності, названої креативністю, пов'язане з ім'ям Дж. Гілфорда, який запропонував трифакторну модель інтелекту [9]. Гілфорд вказав на принципову різницю двох типів мисленнєвих операцій. Мислення, спрямоване на знаходження єдино правильного вирішення задачі, було назване конвергентним. Тип мислення в різних напрямках, що шукає рішення різноманітними шляхами, названий дивергентним.

Дивергентним (з лат. *divergentis* – той, що розходитьсЯ у різні боки) у психології називають альтернативне мислення, що відходить від логіки. Дивергентна задача – це задача, що має не одну, а багато вірних відповідей. Тож саме цей вид мислення зазвичай кваліфікується як творчий – він тісно пов'язаний з уявою та є засобом народження великої кількості різноманітних, оригінальних ідей.

Полярним стосовно дивергентного є конвергентне мислення (з лат. *convergentis* – той, що сходиться), або, інакше кажучи, логічне, послідовне, односпрямоване. Воно активізується у задачах, що мають одну вірну відповідь, причому ця відповідь, як правило, може бути логічно виведена з самих умов. Задачі такого роду мають чітку структуру, їх вирішення досягається шляхом використання певних правил, алгоритмів та схем. Цей вид мислення практикується за межами освітніх установ.

Дивергентне мислення може привести до несподіваних, непередбачуваних висновків і результатів. Хоча доповідь Гілфорда як президента Американської асоціації психологів називалася «Креативність» [10], з плином часу психологи стали розуміти креативність і дивергентне мислення майже як синоніми.

Креативністю була названа здатність генерувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційної (шаблонної) схеми мислення, швидко розв'язувати проблемні ситуації. Дж. Гілфорд виокремив чотири основні параметри креативності: оригінальність (здатність продукувати незвичні відповіді), продуктивність (здатність до генерування великої кількості ідей), гнучкість (здатність легко перемикається і висувати розмаїті ідеї з різноманітних сфер знань і досвіду), швидкісність (здатність розпізнавати ідеї).

Також проблемою креативності займався Е.Торренс. Під цим поняттям він розумів здатність до гострого сприйняття недоліків, пропусків у знаннях, елементів, яких бракує, дисгармонії [13]. Він стверджував, що творчий акт поділяється на сприйняття проблеми, пошук рішень, виникнення і формулювання гіпотез, перевірку гіпотез, їх модифікацію і знаходження результату. В характеристику основних параметрів креативності Е. Торренсом було внесено легкість, гнучкість, точність і оригінальність [7, с. 13].

Узагальнивши наведене, можна виокремити такі основні параметри креативності [8]:

- 1) оригінальність – здатність продукувати віддалені асоціації, рідкісні ідеї, відповідати на подразники нестандартно;
- 2) проблемність – здатність до виявлення й постановки проблем;

3) продуктивність (або в інших джерелах побіжність) – здатність до генерування великої кількості ідей;

4) гнучкість (або сприйнятливість) – чутливість до суперечностей, здатність виробляти різноманітні, всебічні ідеї, швидко перемикається з однієї ідеї на іншу;

5) творчість – здатність покращувати об'єкт, додаючи деталей.

Серед сучасних психологів, які займаються проблемами розвитку творчої особистості, слід насамперед назвати В. Моляко, який запропонував власну концепцію формування творчої особистості та реалізації її творчого потенціалу.

В. Моляко пов'язує творчість, передусім, зі створенням того, чого ніколи раніше не було, з винайденням «того чи іншого продукту (матеріального чи духовного), який характеризується оригінальністю», тим, чим «суттєво за формою і змістом відрізняється від інших продуктів такого ж призначення». Але головним, на наше тверде переконання, є те, що В. Моляко вважає творчість процесом, який переживається як суб'єктивно нове; якщо з філософської, соціально-економічної точки зору має сенс вважати творчістю тільки те, що пов'язане зі створенням нового продукту, якого ніколи раніше не існувало, то з психологічного боку важливо саме те, що може йтися про новизну [8, с. 8].

Вчений визначає творчий потенціал як інтегративну властивість особистості, що характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність, готовність і здатність до творчої самореалізації та саморозвитку.

В. Моляко представляє загальну структуру творчого потенціалу, яка охоплює такі складові, як: задатки, нахили, які проявляються у наданні переваг чомусь; інтереси, їх спрямованість і частота; допитливість, потяг до створення чогось нового; швидкість у засвоєнні нової інформації; прояви загального інтелекту; наполегливість, цілеспрямованість, працелюбність; порівняно швидке та якісне оволодіння вміннями, навичками, майстерністю виконання певних дій; здібності до реалізації власних стратегій і тактик розв'язання різних проблем, завдань, пошуку виходу зі складних, нестандартних, екстремальних ситуацій [8].

Узагальнюючи підходи до розуміння поняття креативності, доречно виділити два основні:

– суб'єктивний – здатність суб'єкта виявляти нові способи вирішення проблеми, орієнтація на фактор новизни в житті людини. Креативність тут ототожнюється з творчим потенціалом, який, своєю чергою, є основою творчих здібностей;

– об'єктивний – розглядає креативність як результат праці і зусиль самої людини, що водночас має суспільний характер. В рамках цього підходу креативність отожднюється з творчістю взагалі.

Зважаючи на специфіку обох підходів, креативність визначається як інтегративна якість особистості, що є суб'єктивною передумовою і одночасно показником творчості особистості в усіх сферах її діяльності [6].

Суб'єктом творчості, звісно, є особистість.

Досліджуючи творчий потенціал суб'єкта за допомогою власної методики «креативного поля», Д. Богоявленська отримала результати, які свідчать про те, що діагностовану здатність людини до саморозвитку в діяльності не можна пояснити лише властивостями інтелекту. Вихідною гіпотезою, що отримала своє експериментальне підтвердження в лонгітюдних дослідженнях, було припущення, що здатність до саморозвитку є показником цілісної особистості, і вона відображає взаємодію когнітивних та афективних сфер у їх єдності. На думку вченої, це і створює споконвічний «синтез» здібностей та особистісних властивостей, що набуває характеристик «осягненості». Тому здатність до саморозвитку, вважає Д. Богоявленська, може розглядатися як вихідна одиниця для аналізу творчості [1]. Запропонована авторкою методика забезпечує відсутність обмежень в процесі творчої мисленевої діяльності.

Креативні особистості, за дослідженнями Д. Богоявленської, виявляють помірковане ставлення до оточуючих, потяг до неформальних стосунків у спілкуванні, здатність співпереживати та співчувати іншим людям, прагнення бути в центрі колективу. Ці результати вказують на зв'язок між інтелектуальною активністю суб'єкта й активністю у сфері суб'єкт-суб'єктних стосунків.

І. Львова, дотримуючись підходу Д. Богоявленської, виокремлює чотири групи особистісних якостей креативного суб'єкта, які формують творчий потенціал особистості:

– світоглядні якості: активна життєва позиція, гармонійність, гуманність, відданість своїм ідеалам і принципам, високий рівень розвитку естетичних почуттів, прагнення до процесу творчості, духовного зростання, самопізнання, самовираження тощо;

– ціннісні якості: доброзичливість, тактовність, щирість, працьовитість, милосердя, толерантність (терпимість до інших людей), критичність;

– інтелектуальні якості: далекоглядність, допитливість, спостережливість, почуття гумору, гнучкість розуму, варіативність мислення, незалежність і самостійність думки, високий рівень розвитку

інтуїції, ерудованість, здатність до аналізу і синтезу, оригінальність, метафоричність мислення;

– вольові якості: цілеспрямованість, наполегливість, сміливість, вміння доводити розпочату справу до кінця, здатність до самоствердження, витримка, мужність і стійкість, впевненість у собі.

Ці якості, вважає І. Львова, виявляються на тлі особливо тонких, чутливих, рухливих та яскравих проявів емоційної сфери людини [6].

Креативна особистість має внутрішні передумови (особистісні утворення, специфіку когнітивної сфери, нейрофізіологічні задатки), які забезпечують її творчу активність. Креативна особистість під впливом зовнішніх чинників набуває необхідних для актуалізації креативності додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, котрі сприяють досягненню творчих результатів в одному чи декількох видах діяльності.

Креативна особистість – це особистість, якій властиві яскрава саморегуляція сприйняття, скерованість на розв'язання проблеми будь-якої складності, високий рівень зосередженості та полярність поглядів на ту саму проблему, гнучкість, оригінальність, швидке адаптування та здатність приймати ефективні рішення і головне – моральна стійкість.

Безумовно, креативи можуть бути схильними до фрустраційних станів, але ступінь цієї схильності яскраво вирізняє їх від інших творчих особистостей. Креативна особистість є більш стійкою та гнучкою.

Люди, які володіють креативним мисленням (Ю. С. Мерник, С. А. Гармаш «Креативне мислення особистості») мають живу уяву. Вони можуть швидко генерувати велику кількість ідей. Ще більш важливо, що уява дозволяє їм бачити нові зв'язки між речами, а цікавість веде їх до відкриття. Креативи дають незвичні відповіді на питання й оригінально інтерпретують події. І, звичайно, креативні люди – гнучкі. Вони легко переключаються й намагаються знайти новий підхід до розв'язання проблем, одержуючи задоволення від нових складних задач.

Креативність може виявлятися в діяльності на різних рівнях:

а) особистісному (самостійність, критичність мислення, альтернативність, асоціативність пам'яті, потреба в творчій діяльності, адекватна Я-концепція);

б) процесуальному (генерації нових ідей і варіантів розв'язку задач, гнучкості, здатності вирішувати проблему за допомогою загальних розумових операцій, комбінування та експериментування);

в) результативному (новизна оцінок, способів розв'язку задач та оригінальності висловлювань, конструктивності, осмисленості, економічності та простоті рішень);

г) інтерактивному (незалежність, доброзичливість, відкритість, безкорисливість) [4, с. 67].

Важливими у вивченні креативності є мотиви [4, с. 29].

Внутрішні мотиви креативності діяльності людини – це:

а) реалізація генетично закладеної у людини пошукової потреби. кожен індивід з перших днів свого життя активно досліджує середовище, в яке він потрапив, і намагається його пристосувати для свого існування. реалізація природної пошукової потреби (цікавість) змушує аналізувати ситуацію, робити висновки, приймати творчі рішення;

б) інстинкт самозбереження, продовження роду і виживання. В екстремальних умовах життя людини спостерігається спалах творчих дій і вчинків, спрямованих на збереження життя і його продовження;

в) задоволення первинних матеріальних потреб (їжа, одяг тощо). Значна частина світового патентного фонду містить у собі творчі рішення, спрямовані на задоволення власне цих потреб людини (винахід молотка, телевізора та ін.);

г) задоволення первинних духовно-соціальних потреб (самоповага, визнання, любов, самореалізація, саморозвиток). Це потреба в емоційному контакті з іншими людьми, знаходження своєї ролі й індивідуального сенсу свого існування в соціумі, а також свого статусу, який визначається кількістю впливів, що здійснюються на інших. Людина починає самоутверджуватись, оцінювати себе і очікує такого ж визнання з боку оточуючих. Творчість завжди включає діяння для інших, а тому розглядається як головна духовна потреба, яку необхідно розвивати;

г) користолюбство, кар'єризм. Прагнення бути владним і багатим для деяких людей є сильним мотивом розвитку їхніх творчих здібностей. Імовірно, це пов'язано зі задоволенням особистісної потреби у безпеці і виживанні;

д) лінь, небажання витратити свою енергію, паразитизм. Існує думка, що лінь і бажання людини паразитувати на довколишньому середовищі є однією з рушійних сил розвитку людства, особливо на його ранніх стадіях.

Зовнішні мотиви творчої діяльності людини – це:

а) задоволення потреби сім'ї, країни, людства у своєму збереженні і розвитку;

- б) наслідування ідеології, культури і міфів суспільства;
- в) відчуття моди (стадності). Бажання бути не гіршим за інших.

Розвиваючись у процесі діяльності і з'єднуючись із провідними мотивами, креативність виховується у структурі особистості й виявляється як здатність до продуктивної зміни і створення якісно нової діяльності. В. Моляко [7, с. 22] називає сім ознак креативності: оригінальність, евристичність, фантазія, активність, сконцентрованість, чіткість, чуттєвість. Для креативної особистості характерними є яскрава саморегуляція сприйняття, її спрямованість на розв'язання будь-якої проблеми чи завдання, високий рівень зосередженості, її витривалість і стійкість.

Найбільш яскравим і типовим виявом креативності вважається уява і фантазія. Уява креативних особистостей вирізняється особливою яскравістю, незвичністю, жвавістю і неадекватністю, крайньою фантастичністю та образністю.

Н. Ю. Посталюк пов'язує проблему формування творчого потенціалу особистості з поняттям «творчий стиль діяльності», під яким розуміється стійке поєднання способів та засобів діяльності, що забезпечують її творчий характер та цілісність. У своїх працях учений характеризує творчий стиль діяльності через низку певних рис, серед яких:

- 1) здатність до бачення проблем як стрижнева ознака креативності;
- 2) оригінальність мислення – здатність сприймати предмет нетрафаретно, бачити його в новому світлі;
- 3) легкість асоціювання – здатність швидко та вільно переключатися від руху думок в одному напрямку до руху в зворотному;
- 4) гнучкість мислення, що означає вільне переключання людини від одного виду розумової діяльності до іншого;
- 5) легкість генерування ідей – здатність генерувати велику кількість ідей з огляду на один стимул;
- 6) критичність мислення – контрольоване ставлення суб'єкта до інформації, що надходить;
- 7) здатність до переносу – трансформація засвоєних зразків діяльності в нову ситуацію;
- 8) готовність пам'яті – системність, динамічність, упорядкованість мислення [6, с. 13].

Висновки. У сучасних умовах творча особистість стає дуже потрібною суспільству на всіх рівнях свого розвитку. Кількість змін у житті, що відбуваються за невеликий відрізок часу, вимагають від людини якостей, які дають можливість творчо і продуктивно сприймати будь-які зміни. І для того, щоб вижити в ситуації постійних змін, аби

адекватно на них реагувати, людині конче треба активізувати свій творчий потенціал.

1. Богдавленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 2003. 173 с.
2. Василюк Ф. Е. Психология переживания. М.: МГУ, 1994. 200 с.
3. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. СПб.: Питер, 2008. 358 с.
4. Енциклопедія освіти / за ред. В. Кременя. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб.: Питер, 2009. 448с.: ил. (Серия «Мастера психологии»).
6. Львова И. В. Психологические факторы развития креативности личности: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук. Новосибирск, 2005. 23 с.
7. Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко / за заг. ред. В. О. Моляко. К.: Освіта України, 2008. 702 с.
8. Остополець І. Ю. Діагностика і психокорекція професійних фрустрацій вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07. Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти. К., 2003. 20 с.
9. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. К.: Академвидав, 2006. 424 с. (Енциклопедія ерудита).
10. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие. Самара: ИД «БАХРАХ-М», 2001. 672 с.
11. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології. К.: КОНДОР, 2005. 278 с.
12. Роменець В. А. Психологія творчості. К.: Либідь, 2001. 288 с.
13. Туник Е. Е. Диагностика креативности. Тест Е. Торренса. Адаптированный вариант Е. Е. Туник. СПб.: Речь, 2006. 176 с.
14. Фрустрация: Понятие и диагностика / сост. Л. И. Дементий. Омск: Изд-во ОмГУ, 2004. 68 с.
15. Guilford J. P. Creativity. *American Psychologist*. 1990. V. 5. P. 444–454.

Ventsyk O. V. Analysis of the study of the study of the problem of creativity and creative potential of personality

The article has a theoretical character and is devoted to the psychological analysis of the problem of creativity, creative thinking, creativity. After all, a creative person can quickly take effective and non-standard decisions. Convergent and divergent thinking is considered as types of thinning operations. Also, the creative potential and its formation are considered in the article. defines creative potential as an integrative property of an individual.

Acquainted with the internal (the realization of the genetically engineered human search needs, the instinct of self-preservation, satisfaction of the primary material and spiritual and social needs) and external (satisfaction of family needs,

imitation of ideology, culture and myths of society, a sense of fashion) motives of creativity in human activity.

Described approaches to understanding the concept of creativity various scientists, in particular, subjective, characterizes the ability of the subject to identify new ways to solve the problem and the objective, which considers creativity as the result of work and efforts of the person.

The personal qualities of the creative subject, which make up the creative potential of the individual, namely worldview qualities, value qualities, intellectual qualities, volitional and personal qualities, are structured. Since creativity can be manifested in activities at certain levels, we have described personal, procedural, productive, interactive levels. Characterized by the components of the creative potential structure, as well as the creative style of activity, which is characterized by a number of features, such as the ability to see problems as a core sign of creativity, originality of thinking, ease of association, flexibility of thinking, ease of generation of ideas, critical thinking.

Key words: *creative thinking, creativity, creativity parameters, creative personality.*

Стаття надійшла 31 травня 2018 р.

УДК 159.923

Л. Й. Гуменюк

АВТОРИТАРНА І ТОТАЛІТАРНА ОСОБИСТІТЬ (ПСИХОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТИ)

Наведено результати досліджень авторитарності особистості, здійснені в рамках зарубіжної та вітчизняної психології. Проаналізовано основні концепти тоталітарної та авторитарної особистості. Аргументовано ідею про те, що тоталітарні суспільства продукують особливий тип особистості, який згодом сприяє відтворенню тоталітарного типу суспільного устрою. Узагальнено дані про тестовий матеріал для проведення емпіричних досліджень із визначення рівня авторитарності особистості. Виокремлено основні чинники, які впливають на рівень авторитарності.

Ключові слова: *авторитарність, авторитарна особистість, тоталітарна особистість, конформізм, підлеглість.*

Постановка проблеми. Проблема авторитарної і тоталітарної особистості активно обговорювалася в середині та другій половині ХХ століття в зв'язку зі спробою осмислити причини приходу до влади тоталітарного нацистського режиму в Німеччині. Незважаючи на те що феномени авторитаризму і тоталітаризму були доволі детально досліджені, задана тема не втратила своєї актуальності, оскільки